

çok eser kaleme almıştır. Tekkelerin kapatılması esasında buralardaki kitapların Maarif Vekâleti'ne devredilmesi istendiğinde Niyâzî-i Mısırî Dergâhı'ndaki kitapların kendi şahsî malı olduğunu söyleyerek bunları teslim etmemiştir. İnkılâpları desteklemesine rağmen 1927'de padişah taraftarlığıyla suçlanıp gözaltına alınmış, evinde yapılan arama sırasında evrakları arasında Mustafa Kemal'in Bursa'ya gelişini dolayısıyla yazdığı, ondan övgüyle söz eden "Kudûmiyye" adlı bir manzumenin görülmesi üzerine serbest bırakılmıştır. İçinde yazma nüshaların da bulunduğu zengin kitap, fotoğraf ve belgeden oluşan kütüphanesi oğlu Fehamettin Ulusoy'a ve daha sonra Bursa Müzesi'nin yöneticiliğini yapan Ahmet Ö. Erdönmez'e intikal etmiştir.

Eserleri. 1. *Yâdigâr-ı Şemsî*. Bursa tekke ve zâviyeleriyle buralarda görev yapan meşâyihin biyografisini içeren eserin ilk cildi eski Bursa valisi Abbas Halim Paşa'nın maddî desteğiyle basılmış (Bursa 1332), daha sonra tamamı Mustafa Kara ve Kadir Atlansoy tarafından yayımlanmıştır (Bursa Dergâhları: *Yâdigâr-ı Şemsî*, I-II, Bursa 1997). 2. *Mesâr-i Şemsü'l-Mısırî fi'l-mevlidi'l-Muhammedî*. Hz. Peygamber'in, Hz. Ali, Fâtıma, Hasan ve Hüseyin'in doğumlarını anlatan manzumelerden oluşan eseri (Mısır 1924) Mustafa Kara neşretmiştir (Bursa 2008). 3. *Dildâr-ı Şemsî*. Niyâzî-i Mısırî'yi ziyaret amacıyla Limni'ye yaptığı seyahatler esas olmak üzere gençliğinden itibaren 1929 yılına kadar çıktığı yolculuklarda İstanbul, Gelibolu, Selânik, İzmir, Midilli, Balıkesir ve Aydın'a dair aldığı notları içeren seyahatnâme-hâtrât türünde bir eserdir. Tekkeleri ve tasavvuf dünyasını bir şeyhin gözlemleriyle yansıtmasının yanı sıra II. Meşrutiyet'e ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına dair ilginç bilgiler veren eser Mustafa Kara ve Yusuf Kabakçı tarafından yayımlanmıştır (*Niyâzî-i Mısırî'nin İzinde Bir Ömür Seyahat, Dildâr-ı Şemsî*, İstanbul 2010). 4. *Güftâr-ı Şemsî*. Çoğu Ehl-i beyt muhabbetini terennüm eden şiirlerinden meydana gelen divanıdır. Niyâzî-i Mısırî başta olmak üzere birçok sûfî şairin şiirlerinin tahmis edildiği eserde "Gadiriyye, Nevrüziyye, Atvâr-ı Seb'a" başlıklı şiirlerin yanında doğum, ölüm ve tarihî olaylar gibi vesilelerle yazılmış tarih manzumeleri de bulunmaktadır. Sultan Mehmed Reşad'ın tahta çıkışını anlatan şiiri o günkü siyasî olaylara bakış tarzını yansıtmakta, devr-i istibdâd, vatan, millet, ordu gibi kelimelere yer verilmektedir. Tekkelerin kapatılmasının ardından yaz-

dığı şiirde, "Men' olundu gerçi âyin ile erkânım benim / Ma'nevîdâr zikrû fikrim şimdi devrânım benim" diyerek zikir meclislerinin mânen devam ettiğini belirtmektedir. 5. *Bir Mûsâmere-i Hayâliyye-i Âşıkâne der-Huzûr-ı Hazret-i Niyâzî-i Mısırî*. Manzum ve mensur olarak kaleme alınan risâlede tekkelerin kapanmasıyla birlikte şeyh ve ailelerinin düştüğü sıkıntılar anlatılmış, bu arada Halvetî-Mısırî erkânına dair bilgiler verilmiştir. Eserde anlatıldığına göre Mehmet Şemsettin'in aile fertleri Niyâzî-i Mısırî'nin huzuruna çıkar ve kendisiyle konuşup isteklerini manzum olarak arzeder. Her konuşmanın başında o kişinin mizacını ve isteklerini belirten mensur bir giriş bulunmaktadır. Şemsettin Efendi'nin, yakın dostu *Sefîne-i Evliyâ* müellifi Hüseyin Vassâf'a ithaf ettiği risâle neşredilmiştir (nşr. Mustafa Tatcı, *Tarih ve Toplum*, sy. 97 [Ocak 1992], s. 48-51). 6. *Bergüzâr-ı Şemsî*. Vahdet-i vücûd, tabiat, cem', sülûk, tevellâ-teberrâ, derviş, şeyh, hakâik-ı eşyâ, nüfus sayımı gibi konulara dair makalelerden oluşur. Eserdeki bazı makaleler yayımlanmıştır (nşr. Mustafa Tatcı – Kâmil Akarsu, *Yedi İklim*, sy. 40-42 [Temmuz-Eylül-Ekim 1993]; sy. 45-46 [Ocak-Şubat 1994]; sy. 62 [Mayıs 1995]; sy. 70 [Ocak 1996]). Mehmet Şemsettin'in basılmamış diğer bazı eserleri şunlardır: *Diyyâr-ı Şemsî* (Bursa tarihi), *Karâr-ı Şemsî* (önceki eserin devamı), *Tarikat-nâme*, *Meveddet-i Ehl-i Beyt*, *Gülzâr-ı Mısırî* (Niyâzî-i Mısırî'nin menâkıbı), *Bahâr-ı Şemsî* (İsmâil Belîğ tezkiresinin zeyli), *Medâr-ı Şemsî* (Bursa camileri ve kitâbeleri) (eserlerinin bir listesi için bk. Kabakçı, XVII/1 [2008], s. 270-282).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 1807; Mustafa Kara, *Türk Tasavvuf Tarihi Araştırmaları*, İstanbul 2005, s. 294-310; a.m.f., "Bursalı Bir Tarihçi; Mehmet Şemsettin Ulusoy Efendi", *Üç İlahiyat Fakültesi Dergisi*, III, Bursa 1991, s. 99-105; Tâhirülmevlî, "Şemseddin Efendi'nin İrtihali ve Tarihi", *Mahfil*, II, İstanbul 1340, s. 108; Hikmet T. Dağlıoğlu, "M. Şemseddin Ulusoy", *Ülkü*, IX/53, Ankara 1937, s. 385; Rıza Ruşen Yücer, "Mehmed Şemseddin Ulusoy", *Türkün*, sy. 9, Bursa 1937, s. 38-41; Ziyaeddin F. Fındıkoğlu, "Bursa Müverrihlerinden Mehmed Şemseddin'in Hayatı ve Eserleri", *Uludağ*, sy. 34, Bursa 1941, s. 34; Kâzım Baykal, "Bursa Hakkında Etütler", a.e., sy. 80 (1946), s. 25-32; Raif Kaplanoğlu, "Mısırî Dergâhı Son Şeyhi Mehmet Şemsettin Ulusoy'un Kitapları, Hâkisâr-ı Şemsî", *Bursa Araştırmaları*, sy. 2, Bursa 2003, s. 56-57; Yusuf Kabakçı, "Bursalı Mutasavvıf Tarihçi Mehmed Şemseddin Efendi ve Seyahatnamesi Dildâr-ı Şemsî", *Üç İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XVII/1 (2008), s. 263-282.

MUSTAFA TATCI
MEHMET CEMAL ÖZTÜRK

ULÜV

(العلو)

Bir hadisin birkaç isnadından ilk kaynağa en az râvi ile ulaşılan verilen ad (bk. İSNAD).

ULÜV

(العلو)

İzzet, şeref ve hükümrânlık bakımından en yüce, en aşkın olma anlamına gelen Allah'ın sıfatlarından biri.

Sözlükte **ulüv** (alâ) "yükselmek, yukarı çıkmak, bir şeyin üstünde bulunmak; şan, şeref, yücelik ve kudret sahibi olmak" mânalarına gelir. Ulüv dört âyette yer almakta, bunlardan birinde Allah'a nisbet edilen şirk anlayışı reddedilirken Cenâb-ı Hakk'ın bu tür yakıştırmalardan münezeh ve yüce olduğu ifade edilmektedir (el-İsrâ 17/43). Aynı kökten türeyen **alî**, **a'lâ**, **müteâlî** ve **teâlâ** kelimeleriyle zât-ı ilâhiyye yirmi yedi âyette bu kavramla nitelenmektedir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "alv" md.). Kur'an-ı Kerim'de "yükseliş" anlamındaki **sümûvden** türeyen **semâ** ("semâda olan", el-Mülk 67/16-17), "arşın üzerinde bulunma" (Tâhâ 20/5) ve "kullarının üstünde olma" (el-En'âm 6/61) mânalarına gelen terkipler de O'na izâfe edilmiştir. Alî ve müteâlînin esmâ-i hüsnâdan olduğu bilinmekte, teâlâ ve a'lâ kelimeleri de çeşitli hadislerde Allah'a nisbet edilmektedir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "te'âlâ", "alâ" md.leri).

I. (VII.) yüzyılda bütün İslâm bilginlerince Allah'ın yedinci kat göğün üstünde bulunan arşının üzerinde olduğu hususunda ittifak edildiği halde ilk defa Ca'd b. Dirhem (ö. 124/742) ile Cehm b. Safvân (ö. 128/745) bazı akli yorumlara dayanarak bu inanca aykırı görüşler ileri sürmüş, özellikle Cehm b. Safvân insanları bu görüşlere inanmaya çağırmış, dolayısıyla kelâmcıların ulüv sıfatına dair yorumlarına önderlik yapmıştır (İbn Kudâme, s. 142; İbn Kayyim el-Cevziyye, s. 169). Nitekim Zehebî, "fevkiyye" (fevka'l-arş) diye bilinen ulüv sıfatına ilişkin tartışmaların II. (VIII.) yüzyılın ilk çeyreğinde başladığını kaydetmektedir (*el-Üllüv*, s. 50). Cehm b. Safvân ve ona tâbi olanların kanaatine göre ulüv Allah'ın zâtıyla arşta bulunduğu anlamına gelmez, arş bütün varlıkları kuşattığından ulüv O'nun evrenin tamamına hükümrân olduğunu belirten bir sıfattır. Bütün var-

lik alanına hükümran olması aynı zamanda Allah'ın her yerde bulunduğunu ifade eder (Dârimî, s. 268; Zehebî, s. 107,143).

İslâm tarihinde Müşebbihe mensupları bir yana bütün âlimler Cenâb-ı Hakk'ın zamandan ve mekândan münezzehe olduğu konusunda fikir birliği içindedir. Dolayısıyla Allah'ın uzayda yer kaplayan cisim gibi bir mekânda fiilen varlığı mümkün değildir. Böyle bir şeyin düşünülmesi Allah'ın mekâna ihtiyaç duyması, belli bir hacminin olması, bulunduğu mekândan daha büyük veya daha küçük olması gibi yaratılmışlara özgü sıfatlar taşımasını gerektirir ki bu özellikler ulûhiyyet makamıyla kesinlikle bağdaşmaz. Bununla birlikte naslarda yer alan ve zâhirî mânalarıyla mekâna işaret eden bazı beyanlar mevcuttur. Başta ashop ve tâbiîn olmak üzere te'vilî kabul etmeyen âlimler, söz konusu nasları zâhirî-beşerî mânalarına almaksızın (bilâ-keyf) "zât-ı ilâhiyyeye has bir ulûv" tabiriyle hali üzere bırakmış, zaruret durumunda te'vil yöntemini benimseyen âlimler ise dil kuralları ve akaidin temel ilkeleri çerçevesinde te'vile çalışmıştır. Birinci grubu Selef âlimleri, ikincisini kelâmcılar temsil etmiştir. Her iki grubun görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür:

1. Allah'ın arşa istivâ etmesi (el-A'râf 7/54; Yûnus 10/3; er-Ra'd 13/2; el-Mü'min 40/15) ve meleklerin yanı sıra Hz. Peygamber'in mi'raccada gök katlarını aşarak sidre-i müntehâya yükselmesinin ardından Allah ile konuşması (en-Necm 53/1-18), ayrıca Hz. İsa'nın ve ölen müminlerin ruhlarının Allah katına yükseltilmesi (Âl-i İmrân 3/55; en-Nisâ 4/158) gibi ulûv sıfatıyla ilişkilendirilen naslar müteşâbih âyetlerdir. Gerçek anlamlarının bilinmesi mümkün olmadığından bunlara, zihinde Allah hakkında eksiklik mânasına yol açacak açıklamalar ve ilâveler yapmadan inanmak gerekir. Sadece Allah'ın arşa istivâ ettiği, arşa yükseldiği veya arşta bulunduğu söylenebilir. Allah ile arş arasındaki ilişkinin niteliğini yalnız Allah bilir. Ashop ve tâbiîn neslinden oluşan Selef âlimleri bu görüştedir (Zehebî, s. 15-16, 156, 191-193; İbn Haldûn, III, 1077, 1087). Ulûv, Allah'ın mahlûkatı arasında değil arşın üstünde bulunduğu halde ilmiyle bütün yarattıklarının yanında olup onların yaptığı her şeyi bildiği ve kudretiyle her şeyi kuşattığı anlamına gelir. Zira Kur'an'da Allah'ın arş sahibi olduğu, arşa istivâ ettiği ve arşta yer aldığı belirtilmiş (el-İsrâ 17/42; Tâhâ 20/5; el-Furkân 25/59; et-Tekvîr 81/20); meleklerin, ruhun ve müminlerin ruhlarının O'nun katına yükseldiği (el-

Meâric 70/3-4), Allah'ın yanında sürekli ibadet eden meleklerin mevcudiyeti vurgulanmıştır (el-A'râf 7/206; el-Enbiyâ 21/19). Hz. Peygamber de Allah'ın gökte olduğuna dair beyanlarda bulunmuş (Bu-hârî, "Tefsîr", 6/59; "Edeb", 90), bu inancı benimseyen bir câriyenin imanını geçerli kabul etmiş (Müslim, "Mesâcid", 33), ölen müminlerin ruhlarının gök katlarını aşarak Allah'a yükseldiğini söylemiş (Müsned, VI, 140; Müslim, "Cenâ'iz", 73), mi'raccada gök katlarını geçip Allah'ın huzuruna çıktığını bildirmiştir (Müslim, "İmân", 259; İbn Teymiyye, I, 201; Zehebî, s. 18-26). Başta Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel ve Ebû'l-Hasan el-Eş'arî olmak üzere ilk üç asrın müctehid âlimleri bu konuda ittifak etmiştir. Eş'arî, "Göktekinden emin mi oldunuz?" cümlesiyle başlayan iki âyette geçen (el-Mülk 67/16-17) semâ kelimesinin "arş" mânasına geldiğini söylemiştir (el-İbâne, s. 105-107). Çeşitli âyetlerde Allah'ın istivâ fiilinin arşa tahsis edilmesi ulûv sıfatının mânasına açıklık getirmektedir; bu da Allah'ın zâtıyla evrenin içinde değil gaybî bir âlem olan arşında bulunduğu anlamını vurgulamaktadır. Allah'ın arşa yükselmesi mecaz değil hakikat mânasındadır. O'nun arşta olmasından sadece zâtıyla evrenin içinde bulunmadığı anlamı çıkarılabilir; arş ile zât-ı ilâhiyye arasındaki ilişkinin niteliği insanlarca bilinemez ve bu konuda yaratılmışların birbirleriyle ilişkilerine benzeyen bir açıklama yapılamaz. Selefiyye'ye bağlı âlimlerin yanı sıra Ebû'l-Hasan Ali b. Mehdi et-Taberî, Bâkılânî, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî gibi Eş'arîler ile Ebû Nuaym el-İsfahânî, Ebû Mansûr Ma'mer el-İsfahânî gibi bazı sûfiler bu görüştedir (Dârimî, s. 282; İbn Kudâme, s. 43-46; İbn Teymiyye, I, 195-201).

2. Ulûv Allah'ın zâtıyla arşın üstünde yer almasını değil hükümranlık, azamet ve rütbe itibarıyla en yüksek derecede bulunduğu ifade eden bir celâl sıfatıdır. Buna göre ulûv yücelik belirten mecazi bir muhtevaya sahiptir. Zira mekân yokken Allah mevcuttu, O mekânı yaratmadan önce de yüceydi, yarattıktan sonra da yüceliğinde bir değişiklik olmamıştır. Aslında yüksek mekânda bulunmak bir üstünlük vesilesi değildir. Dünyadaki yöneticilerin üstünlüğü yüksek mekânlarda olmalarından değil şeref ve rütbelerinin yüksekliğinden kaynaklanır. Allah'ın arşa istivâ etmesi O'nun yedinci kat göğün üzerinde mekân tuttuğunu göstermez, aksine her türlü mekândan münezzehe olduğunu teyit eder; insanlar nezdinde en yüksek mekân sayılan arşı hükümranlığı al-

tına alması O'nun hiçbir mekâna ihtiyaç duymadığını belirtir. Çünkü Allah, nesnelere bitişip onlarla beraber veya onların içinde olmak yahut onlardan ayrı bulunmak gibi nitelikler taşımaktan münezzehtir (Mâtürîdî, s. 105-113, 165-168). Bu sebeple ulûv sıfatıyla ilişkilendirilen metinlerin, kendisinden daha yüksek düşülemeyen en yüksek rütbe anlamında mecazi ifadeler olarak yorumlanması gerekir (Gazzâlî, *el-Mağşadü'l-esnâ*, s. 115-118; *el-İktisâd*, s. 30-37; Râzî, *Esâsü't-tağdis*, s. 60-61, 154-160; *Levâmî'u'l-beyyinât*, s. 259-260). Kelâmcıların büyük çoğunluğu Selefîler'in bir kısmı ve sûfiler bu görüştedir. Dua ve niyaz sırasında ellerin yukarıya kaldırılması Cenâb-ı Hakk'ın semâda veya arşta bulunduğu anlamına gelmez. Nitekim müminler namazın en makbul kulluk kademesini teşkil eden secde tam aksi istikamete yönelir. Dünyanın çeşitli yerlerinde yaşayan müslümanların namaz kılarken Kâbe'ye yönelmesi de aynı mahiyettedir. Bütün bu yönelişler Allah'ın belli bir yerde mekân tutmadığı gerçeğine işaret eder. Nitekim yer küresinin kuzeyinde ve güneyinde bulunan insanların yukarı istikametleri birbirinin aksidir. Arş dua halinde kalplerin, Kâbe ise namazda bedenlerin kıblesidir. Yukarıdan aşağıya iniş (nüzü'l) vahiy getiren Cebrâil için de söz konusudur. Yön bildiren bu tür ifadeler fizik olayları değil psikolojik halleri gösterir (Nesefî, I, 181-182; Sâbûnî, s. 25). Ulûv Allah'ın zâtı ve sıfatlarının insan idraki tarafından kuşatılmaması, ayrıca dengi ve benzeri bulunmaktan münezzehe olması demektir. Âriflerin bilgisi, düşünürlerin nitelemeleri Allah'ın zâtının ve sıfatlarının mahiyetini asla kavrayamaz. Hasan-ı Basrî, Râgıb el-İsfahânî, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî ve Sûfiyye ekolüne bağlı âlimlerin bir kısmı bu görüştedir (Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "alî" md.; Râzî, *Levâmî'u'l-beyyinât*, s. 261; Kurtubî, s. 175).

Değişik ekollere mensup kelâmcıların çoğunluğu ulûv sıfatının "Allah'a ait yüksek bir mekân" anlamına gelmeyeceği görüşünde birleşmiştir. Ehl-i sünnet'in küçük bir grubunu teşkil eden Selefiyye'ye bağlı âlimlerin ilgili nasları zâhirî-beşerî mânalarına almayışları aslında icmâlî bir te'vidir. Onların, yaptıkları bu icmâlî te'villerde naslarda yer almayan birtakım ilâvelerde buldukları bazı Selefî âlimlerince de kabul edilmiştir (İbn Kuteybe, s. 243). Ulûvve dair nasların Allah'ın zâtıyla değil ilmiyle her yerde olduğu şeklinde yorumlanması da tatminkâr görünmemek-

tedir. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de ilâhî ilmin sınırsız kapsayıcılığı açık ifadelerle defalarca vurgulanmıştır. Zaten böyle bir yorum da te'vilden başka bir şey değildir. Ancak tasavvur gücü sınırlı olan ve zihnin dışındaki mevcudiyete sahip olduğu halde herhangi bir mekânda bulunmakla nitelenmeyen bir varlığı tasavvur etmekten âciz kalan halk tabakasının bu tür bir anlayışı benimsemesinde sakınca görülmemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, VI, 140; Ahmed b. Hanbel, *er-Red 'ale'z-Zenâdika ve'l-Cehmiyye* ('Akâ'idü's-selef içinde), s. 92-93; Osman b. Saïd ed-Dârimî, *er-Red 'ale'l-Cehmiyye* (a.e. içinde), s. 268, 282, 296; Buhârî, *Halku ef'âli'l-'ibâd* (a.e. içinde), s. 134; İbn Kuteybe, *el-İhtilâf fi'l-lafz* (a.e. içinde), s. 243; Eş'arî, *el-İbâne* (Fevkiyye), s. 105-107; Mâtürîdî, *Kitâbü'l-Tevhîd* (nşr. Bekir Topaloğlu – Muhammed Aruçi), Ankara 1423/2003, s. 105-113, 164-168; Bâkullânî, *el-İnsâf* (nşr. M. Zâhid Kevserî), Kahire 1382/1963, s. 42; İbn Fûrek, *Mücerredü'l-makâlât*, s. 47; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 226; Râgib el-İsfahânî, *el-İtikâdât* (nşr. Şemrân el-İclî), Beyrut 1988, s. 106; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 115-118; a.mlf., *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*, Beyrut 1403/1983, s. 30-37; Nesefî, *Tebşiratü'l-edille* (Salamé), I, 166-187; Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Bidâye fi usûli'd-dîn: Mâtürîdiyye Akaidi* (nşr. ve trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1416/1995, s. 23-25; Fahreddin er-Râzî, *Esâsü't-takdîs*, Kahire 1354/1935, s. 28-30, 60-61, 152-160; a.mlf., *Levâmi'u'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdürraûf Sa'd), Kahire 1396/1976, s. 259-261; Muvaffakuddin İbn Kudâme, *İşbâtü şifati'l-ülûv* (nşr. Bedr b. Abdullah el-Bedr), Küveyt 1416/1995, s. 43-46, 142-143; Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Esnâ fi şerhi esmâ'illâhi'l-hüsnâ ve şifâtih* (nşr. Sâlih Atıyye el-Hatmânî), Bingazi 2001, s. 173-176; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Mecmû'atü'r-resâ'il* (nşr. M. Reşîd Rızâ), [baskı yeri ve tarihi yok] (Lecnetü't-türâsî'l-Arabî), I, 194-203; Zehebî, *el-'Ulûv li'l-'aliyyi'l-gâffâr*, Kahire 1968, tür.yer.; İbn Kayyim el-Cevziyye, *İctimâ'u'l-cüyüşî'l-İslâmiyye*, Dımaşk-Beyrut 1414/1993, tür.yer.; İbn Haldûn, *Mukaddime*, III, 1077-1078, 1088-1090.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

ULVÂN el-HAMEVÎ

(علوان الحموي)

Ebü'l-Vefâ Alâüddin Ulvân Âli b. Atıyye b. el-Hasen el-Hamevî el-Hîtî (ö. 936/1530)

Ulvâniyye tarikatının kurucusu, Şâfiî âlimi.

İbn Tolun'un, vefat ettiğinde yaşının seksenin üzerinde olduğuna dair verdiği bilgiye göre Hama'da 850 (1446) yılı dolaylarında doğmuş olmalıdır. Altmış üç yaşında öldüğü şeklinde Necmeddin el-Gazzî'nin zikrettiği bir rivayetten ise (*el-Kevâ-kibü's-sâ'ire*, II, 213) 873 (1468) yılında dünyaya geldiği sonucu çıkmaktadır. Ailesi

Bağdat civarında Fırat kıyısındaki Hît bel-desindedir. Hama'da başladığı tahsilini Halep ve Dımaşk'ta, ayrıca Şam bölgesinin çeşitli şehirlerinde sürdürdü. Hocaları arasında Bedreddin İbn Nebhân ed-Dımaşkî, Şemseddin Muhammed b. Dâvûd el-Bâziî, Fahreddin Osman b. Muhammed ed-Dîmî, İbnü'n-Nâsîh et-Trablusî, Kutbüddin Ahmed b. Muhammed el-Haydarî, Nüreddin İbn Zehre el-Himsî, Burhâneddin İbrâhim b. Muhammed en-Nâcî ve Şemseddin İbnü's-Sellâmî'nin adları anılmaktadır. Öğrenimini tamamladıktan sonra Hama'da halka Kur'an öğretmek ve vaaz vermekle meşgul oldu. Hama'ya gelen Şâzelî şeyhi Ali b. Meymûn el-Mağribî'nin tavsiyesiyle bu faaliyeti bıraktı, ona intisap ederek kendini riyâzete verdi. Bunun üzerine halkın bir kesimi şeyhine ve ona karşı cephe aldıysa da irşada başlayınca kendisine büyük bir teveccüh gösterildi, ünü bütün Şam bölgesinde yayıldı ve adı Hama ile özdeşleşti; Şeyh Ulvân (Alvân) diye tanındı. Hama Ulucamii'nde vaazlar verdi. Özellikle ıslahçı kişiliğiyle dikkat çeken Ulvân el-Hamevî halkın ahlâk eğitimiyle Kitap ve Sünnet'e aykırı tasavvufî yönelişlerden uzaklaşması için çaba sarfetti; yönetici zümreden uzak durduğu gibi bağlalarına da bunu öğütledi. Yöneticileri yanlış uygulamalarından dolayı şiddetle eleştirdi ve halka iyi davranmaları konusunda nasihatlerde bulunduğu bir kitap yazdı. 908 (1502) yılında şeyhi Ali b. Meymûn'u ziyaret için Bursa'ya gidip iki ay orada kaldı.

Necmeddin el-Gazzî, İbn Tolun'dan naklen Ulvân el-Hamevî'nin seksen yaşına yak-

Seyh Ulvân el-Hamevî Zâviyesi'nin içinden bir görünüş

laşmış olarak 6 Cemâziyelevvel 936 (6 Ocak 1530) Perşembe günü Hama'da vefat ettiğini, vaazlarını yaptığı yerde defnedildiğini ve ölüm haberinin 21 Cemâziyelevvel (21 Ocak) Cuma günü Dımaşk'a ulaştığını belirtir (*a.g.e.*, II, 212-213). Buna karşılık İbn Tolun'un *Müfâkehetü'l-hilân fi havâdişi'z-zamân* adlı eserine ait kayıp parçaları ihtiva eden bir neşirde (*Havâdişü Dımaşk*, s. 229) seksen yaşını aşmış olarak 18 Rebîülevvel'de (20 Kasım 1529) Salı günü öldüğü kaydedilmekte, fakat salıya 18 Rebîülevvelin değil 18 Cemâziyelevvelin (18 Ocak 1530) denk gelmesi ve aynı yerde başka çelişkili bilgilerin de yer alması istinsah hatalarını akla getirmektedir. Nitekim Şeyh Ulvân'ın oğlunun arkadaşı olan İbnü'l-Hanbelî de gün vermemekle birlikte cemâziyelevvel ayını zikretmiştir. 922 (1516) yılında vefat ettiğine dair Taşköprizâde'de yer alan kayıt ise yanlıştır. Şeyh Ulvân'ın türbesi Hama'nın önemli ziyaretgâhlarındandır. Şehirde kendisiyle anılan bir cadde, köprü ve cami vardır.

İbnü'l-Hanbelî, Necmeddin el-Gazzî ve Nebhânî, Ulvân el-Hamevî'nin oğlu Şemseddin Muhammed'in *Tuhtetü'l-hâbib* adlı eserinden naklen onun çok sayıda kerametini zikretmiştir. Önde gelen talebe ve müridleri arasında iki oğlu Ebü'l-Feth Şemseddin Muhammed ve Ebü'l-Vefâ Tâceddin Muhammed, damatları Kâdilkudât Bedreddin İbnü'n-Nasîbî ve Hama Kadısı Mahmûd b. Ali et-Türkmânî, ayrıca Zeynüddin İbn Sâme el-Halebî, Ali b. Ahmed el-Kâzvânî (el-Kizvânî), Zeynüddin Abdurrahman b. Muhammed el-Betrûnî, Ömer b. Muhammed el-İşkâf el-Ukaybî gibi âlim ve sûfiler anılmaktadır. Kendisinden hadis dinlediği Zeynüddin İbnü's-Şemmâ el-Halebî de onun müridlerindedir. Şeyhinin diğer halifesi ve Arrâkiyye tarikatının ku-

Seyh Ulvân el-Hamevî Camii – Hama

